

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Toimialakehitys Kaakkois-Suomessa

Tarja Paananen

1/2011

Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisu

KAAKKOIS-SUOMEN ELINKEINO-, LIIKENNE- JA
YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA 1 | 2011

Toimialakehitys Kaakkois-Suomessa

Tarja Paananen

Kouvola 2011

**Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus**

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

JJKAAKKOIS-SUOMEN ELINKEINO-, LIIKENNE- JA
YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA 1 | 2011
Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri

Julkaisu on saatavana vain internetistä:
www.ely-keskus.fi/kaakkois-suomi/julkaisut

ISSN-L 1799-1951
ISSN 1799-0610 (verkkojulkaisu)
ISBN ISBN 978-952-257-234-9 (PDF)

SISÄLLYS

I Johdanto	5
2 Toimialakehitys Kaakkois-Suomessa	6
2.1 Maatalous	6
2.2 Teknolohiateollisuus	7
2.3 Metsäala (paperiteollisuus ja puutavarateollisuus)	9
2.4 Elintarviketeollisuus	10
2.5 Rakentaminen	11
2.6 Kauppa	13
2.7 Matkailu, majoitus- ja ravitsemistominta	14
2.8 Logistiikka	15
2.9 Sosiaali- ja terveysala sekä hyvinvointipalvelut	16
2.10 Liike-elämän palvelut	18
2.11 Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	19
Lähteet	21
Kuvailulehti	22

1 Johdanto

Vaikka erilaista ennakointia tukevaa materiaalia on nykyään runsaasti saatavilla, tarvetta on erityisesti tiiviille, analysoidulle aineistolle. Tämä julkaisu on tehty tukimateriaaliksi pääasiassa työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen suunnitteluun. Raportissa kuvataan suurimpien toimialojen kehitystä Kaakkois-Suomessa. Aikajänne ulottuu vuosiin 2014–2015. Toimialakehitystä tarkastellaan mm. työllisyyden kehityksen (ETLAn uusin alue-ennuste), poistumien, selkeimpien muutostrendien ja esiin tulevien osaamistarpeiden kautta.

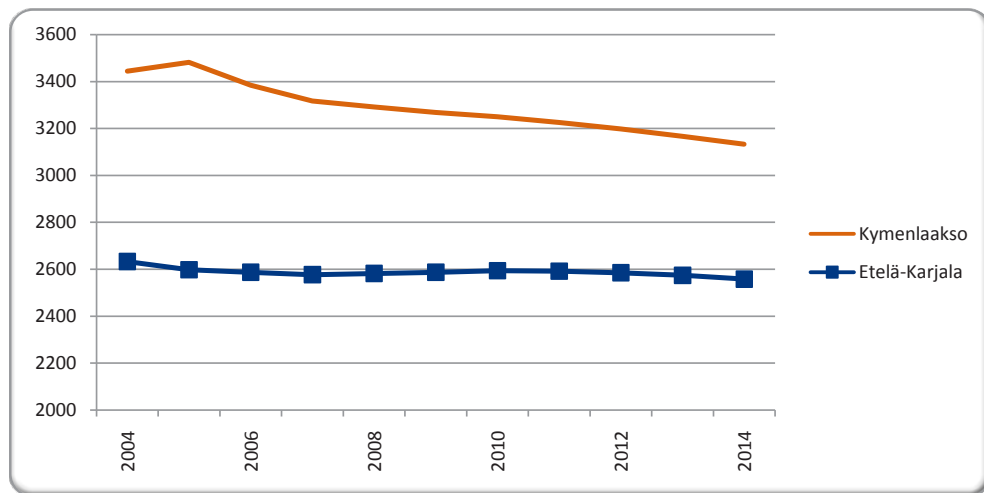
Kaakkois-Suomen työvoiman lisäys on ennusteen mukaan melko vähäistä. Vuosien 2011 ja 2015 välillä työllisten määrä kasvaa Kymenlaaksossa 2 % ja Etelä-Karjalassa 1 % (koko maa 2 %). Vaihtelu toimialoittain on kuitenkin suurta. Työpaikkakehitystä arvioitaessa on myös muistettava, että työpaikkoja ei välttämättä avaudu koko poistumaa vastaavasti. Tämä johtuu siitä, että kaikkea poistumaa ei korvata uusia työntekijöitä palkkaamalla, vaan usein haetaan tuottavuutta ohentamalla henkilöstön määrää.

2 Toimialakehitys Kaakkois-Suomessa

2.1 Maatalous

Maataloudessa viimeaikaisina muutostrendeinä ovat olleet mm. maatalousyrittäjien tulonmuodostuksen muutos (takuuhinnoista suoraan tukeen), tilojen (erityisesti kotieläintilojen) määrän väheneminen ja tilojen keskikoon kasvaminen. Tulevaisuudessa maatilojen ennustetaan olevan yhä suurempia ja erikoistuneempia.

Maaseutu voidaan arvioida Kaakkois-Suomessakin pitkän tähtäyksen kansalliseksi voimavaraksi, joka tuottaa elintarvikkeita, metsätalouden tuotteita ja antaa mahdollisuuksia monille palveluille – mm. matkailulle, mökkeilylle ja retkeilylle ja tarjoaa myös hyviä asumisympäristöjä. Maaseutuelinkeinojen merkitys on säilynyt alueella tärkeänä. Maatalouden työllisyys on ollut pitkään vähenevä, vähennys on kuitenkin ollut monia muita aloja tasaisempaa ja hitaampaa. Etlan alue-ennusteen mukaan toimialan työllisten määrä vähenee vuoden 2010 arvoidusta noin 5 800 hengestä vain 150:llä vuoteen 2014 mennessä. Samalla alan tuotanto kasvaa 8 %.

Kuva 2.1. Maatalouden (sis. riista- ja kalatalouden) työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Poistuman osuus maatalouden työllisistä on muihin toimialoihin verrattuna suurta. Vuosina 2011–2015 Kymenlaaksossa jää eläkkeelle noin 435 ja Etelä-Karjalassa 360 henkeä – vuositasolla Kymenlaaksossa tämä merkitsee 79–94 ja Etelä-Karjalassa 68–78 henkilöä. Työvoiman poistuma on nopeinta vuosina 2011–2012.

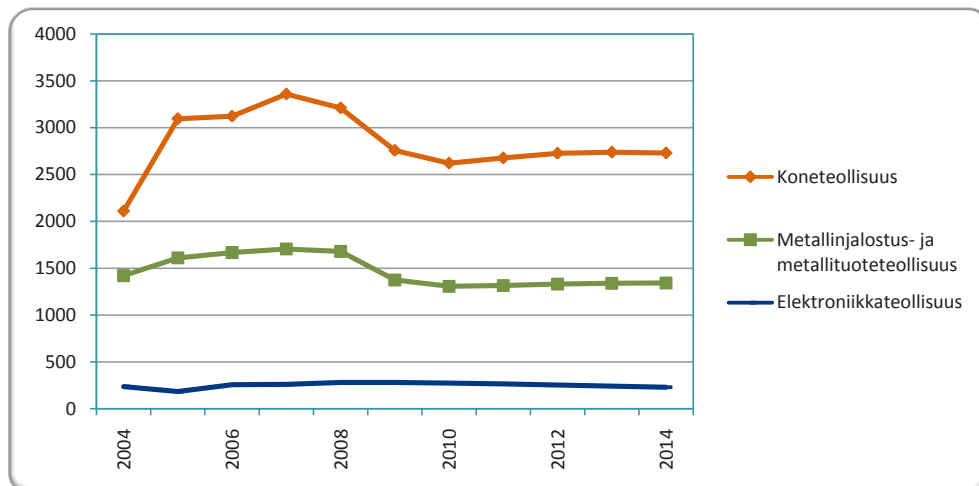
Tulevaisuudessa alalla arvioidaan olevan seuraavanlaisia kehityskulkuja:

- maatilat ovat yhä useammin monialaisia (maatalouden ohella muuta yritystoimintaa)
- vastuullinen tuotanto (ilmastonmuutos, ympäristökysymykset, eläinten hyvinvointi)
- maaseutu hyvinvoinnin edistäjänä – kehitetään uusia tapoja tunnistaa, mitata ja vahvistaa maaseudun merkityksiä suomalaisten yksilöllisessä hyvinvoinnissa
- lähiruoka, luomuruoka, terveysruoka (haasteena mm. tunnettuuden ja kysynnän herättäminen sekä tehokas logistinen ketju)
- etenkin palvelualojen yhdistäminen perinteiseen maatalouteen (maatilamatkailu, urakointi, kuljetus- ja kiinteistöalan palvelut)
- non-food tuotteiden merkitys kasvaa.

2.2 Teknologiateollisuus

Teknologiateollisuus on Suomen merkittävin elinkeino. Se kattaa 60 % Suomen koko viennistä ja 75 % Suomen elinkeinoelämän t&k-investoinneista. Ala työllistää yli 250 000 ihmistä. Kaakkois-Suomessa työllisiä toimialalla on yli 9 000 (Teknologiateollisuus ry:n laskelmissa on mukana myös tietotekniikkateollisuus, ETLAn mukaan työllisiä on yli 7 000). Valtakunnallisesti koko teknologiateollisuuden liikevaihto on osoittanut hitaita elpymisen merkkejä, mutta on edelleen merkittävästi pienempi kuin ennen taluskriisiä. Kone- ja metallituoteteollisuudessa syyskuussa 2010 uudet tilaukset olivat korkeammalla, mutta tilauskanta alemmalla tasolla kuin viime vuonna samaan aikaan. Elektroniikka- ja sähköteollisuudessa sekä uudet tilaukset että tilauskanta olivat viimevuotista alemmalla tasolla. Parhaiten meni metallinjalostusteollisuudessa, jossa liikevaihto ja tuotannon määrä olivat viimevuotista selvästi paremmalla tasolla – tosin vuoden 2009 aallonpohja oli syvä.

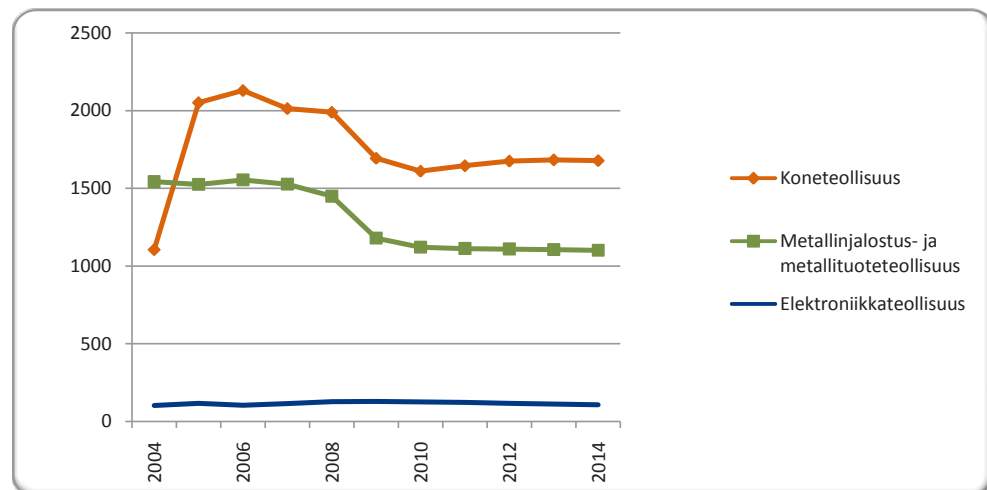
Teknologiateollisuus on merkittävä elinkeino myös Kaakkois-Suomessa. Alueen viennistä noin 14 % ja t&k-investoinneista 35 % tulee teknologiateollisuudesta. Metalliteollisuus on Kaakkois-Suomessa kärsinyt taantumassa maailmantalouden kysynnän supistumisesta. Kuitenkin viime aikoina alueelliset näkymät ovat parantuneet. Tuulivoimateollisuus ja muu energiateollisuus voi pitää näkymiään hyvinä uusiutuvan energian käyttöä suosivien linjausten perusteella. Mahdollisuudet muunkin energiatuotannon innovaatioiden synnyttämiseen ovat kansantaloudessa tällä hetkellä hyvät.

Kuva 2.2.1. Koneteollisuuden, metallinjalostus- ja metallituoteteollisuuden sekä elektroniikkateollisuuden työllisten määrän kehitys Kymenlaaksossa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

ETLAn ennusteen mukaan Kymenlaaksossa vuonna 2010 ollaan pohjalukemissa työllisten määrässä sekä koneteollisuudessa että metallinjalostus- ja metallituoteteollisuudessa. Tämän jälkeen työllisten määrä kääntyy lievään nousuun. Koneteollisuuden työllisten suhteellinen kasvu vuosien 2010 ja 2014 välillä on 4 % ja metallinjalostus- ja metallituoteteollisuudessa 3 %. Elektroniikkateollisuus on maakunnassa pieni toimiala, jolle ennustetaan lievästi heikentyviä työllisyysnäkymiä. Foredata Oy:n tekemien poistumaennusteiden mukaan vuosina 2011–2015 perusmetallien ja metallituotteiden valmistuksesta, sähkötekniisten tuotteiden yms. valmistuksen sekä koneiden ja laitteiden valmistuksesta poistuu yhteensä noin 720 henkilöä, mikä merkitsee vuositasolla 130–155 henkilöä. Eniten poistumaa on koneiden ja laitteiden valmistuksessa.

Myös Etelä-Karjalassa vuonna 2010 saavutetaan pohjalukemat työllisten määrässä koneteollisuudessa. Tämän jälkeen työllisten määrä kääntyy lievään nousuun – ennustettu kasvu on samansuuruista kuin Kymenlaaksossakin. Metallinjalostus- ja metallituoteteollisuudessa sekä elektroniikkateollisuudessa työllisten määrä ei kasva, vaan pysyy lähes samalla tasolla kuin vuonna 2010. Näiltä toimialoilta poistuu ennusteen mukaan seuraavan viiden vuoden aikana noin 520 henkilöä. Vuosittain poistuma vaihtelee 91 ja 113 henkilön välillä. Eniten poistumaa on koneiden ja laitteiden valmistuksessa.

Kuva 2.2.2. Koneteollisuuden, metallinjalostus- ja metallituoteteollisuuden sekä elektroniikkateollisuuden työllisten määrän kehitys Etelä-Karjalassa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

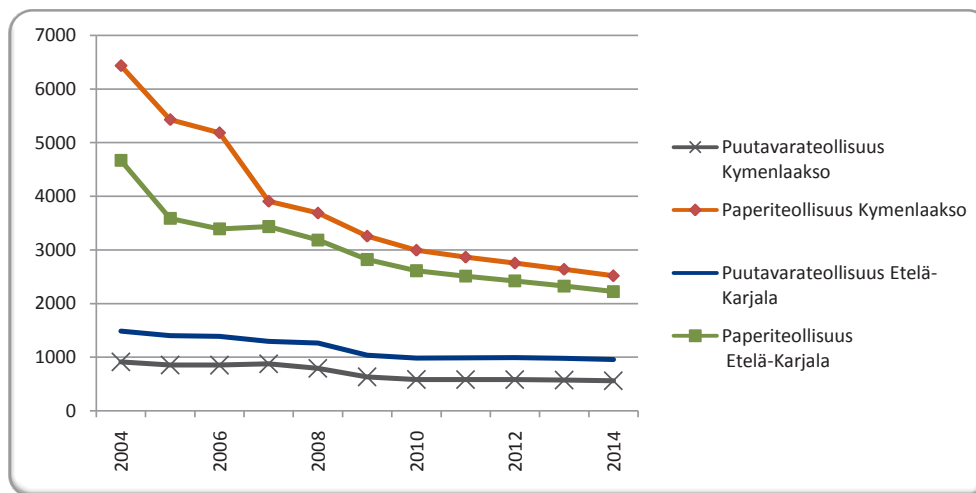
Kiristynyt kilpailu asiakkaista, tehokkuuden vaatimus ja toiminta globaaleissa verkostoissa edellyttävät vahvaa liiketoimintaosaamista, kumppanuuksien hallintaa, samoin teknologia-, t&k- ja tuotanto-osaamista sekä tiedonhallintaa. Teknologia-teollisuudessa tulevaisuudessa nähdään mm. seuraavia (yhteisiä) **osaamistarpeita ja kehittämiskulkuja**:

- asiakasrajapinnan hallinta: asiakasosaaminen, asiakaspalveluosaaminen, myyntiosaaminen
- hankintoihin, toimituksiin ja logistiikkaan liittyvä osaaminen
- osaamisen johtaminen, henkilöstön kehittäminen ja rekrytointiosaaminen
- kielitaito ja yleiset monikulttuurisuusvalmiudet, mutta samalla myös kohdentunut markkinoiden erityisalueiden tuntemus
- taito toimia erilaisissa – myös globaaleissa – verkostoissa
- ulkoistamis- ja alihankintaosaaminen
- käyttäjätiedon hyödyntäminen ja asiakkaiden integrointi t&k-prosessiin

- automaation, mekatroniikan ja robotiikan merkityksen kasvu
- tuotannon ohjausjärjestelmäosaaminen sekä tuotantoprosessien ja modulaarisuuden hallinta
- energia- ja ympäristöosaaminen.

2.3 Metsäala (paperiteollisuus ja puutavarateollisuus)

Teollisen rakennemuutoksen seurauksena on Suomessa viime vuosina supistettu rankasti puu- ja paperiteollisuuden tuotantoa. Tämä on näkynyt erityisesti Kaakkois-Suomessa, jossa yhä on saatu uutisia henkilöstön vähentämisestä. Metsäalalla on Kaakkois-Suomessa vuonna 2010 arviolta 7100 työllistä. Muutoksen rajuudesta kertoo se, että työllisten määrä on lähes puolittunut vuoden 2004 jälkeen. ETLA ennustaa puutavarateollisuuden työllisten pysyvän lähes samalla tasolla kuin nyt, mutta paperiteollisuuteen povataan edelleen laskua. Työllisten määrät pienenevät noin 15 %.

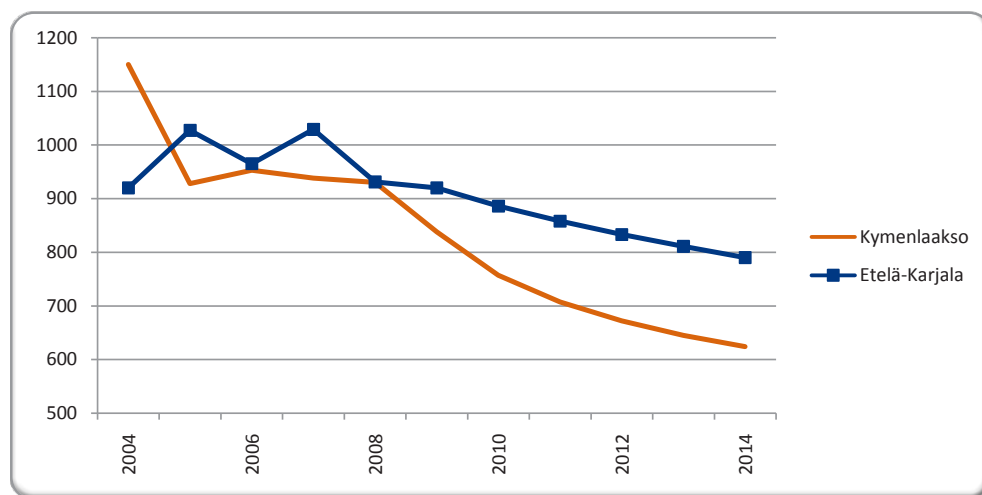
Kuva 2.3. Metsäalan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Poistuman osuus paperiteollisuuden työllisistä on Kaakkois-Suomessa noin neljänneksen luokkaa, puutavarateollisuudessa pienempi. Paperiteollisuudessa (sis. graafisen teollisuuden) vuosina 2011–2015 Kymenlaaksossa jää eläkkeelle lähes 900 ja Etelä-Karjalassa 600 henkeä – vuositasolla Kymenlaaksossa tämä merkitsee 150–190 ja Etelä-Karjalassa 99–133 henkilöä. Työvoiman poistuma nopeutuu kohti vuotta 2015 mennessä.

Metsäteollisuudessa eletään kaiken kaikkiaan suurta rakennemuutoksen kautta, jossa suunta perinteisestä massan ja paperinvalmistuksesta käy kohti uudenlaista bioraaka-aineklusteria. Toimialalla menossa oleva muutos vaatii reagointia myös alan koulutustarjonnassa, sillä ala ei houkuttele nuoria koulutukseen. Metsäklusterin henkilöstöennakoinnin mukaan alalla korostuu jatkossa laaja-alainen osaaminen. On esitetty, että perinteisestä ”tuotantolähtöisestä insinöörimallista” on päästävä monipuoliseen liiketoimintalähtöiseen ajatusmalliin.

2.4 Elintarviketeollisuus

Valtakunnallisesti elintarviketeollisuus on Suomen neljänneksi suurin teollisuudenala metalli-, metsä- ja kemianteollisuuden jälkeen. Kaakkois-Suomessa toimiala on varsin pieni, sillä työllisiä on noin 1600. Määrä on laskenut vuodesta 2004 noin 400:llä. Lähi-vuosina ETLA ennustaa työllisten määrän edelleen vähenevän sekä valtakunnallisesti että Kaakkois-Suomessa. Kehityskulku on Kymenlaaksossa (- 12 %) Etelä-Karjalaa (- 8 %) jyrkempää. Työvoiman poistuma elintarviketeollisuudessa on sekä Etelä-Karjalassa että Kymenlaaksossa noin 20 henkilöä vuodessa.

Kuva 2.4. Elintarviketeollisuuden työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

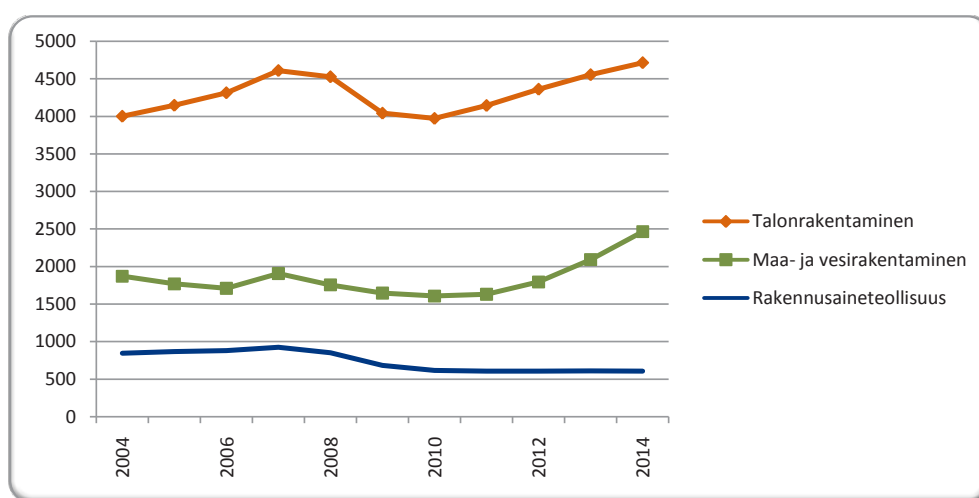
Elintarviketeollisuus on perinteisesti paikallista toimintaa niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Elintarvikesektorilla rakennemuutos on johtanut suurempien yritysten syntymiseen, keskitettyyn tuotantoon, yritysten omistuksen siirtymiseen ulkomaille ja kasvavaan tuontiin. Keskisuurilla yrityksillä on vaikeuksia koventuneessa kilpailutilanteessa ja pienten yritysten on etsittävä kilpailuetua erikoistumisesta. Pienet yritykset ovat usein alueellisia toimijoita. Kuitenkin yritykset ovat säilyttäneet kilpailukykyä kotimaassa ja monet yritykset ovat laajentaneet toimintaansa Itämeren ympäristöön ja Venäjälle. Kansainvälistyvän elintarvikealan rinnalla paikallisuuden ja suomalaisen ruokakulttuurin arvostus on noussut. Samalla kuitenkin elintarvikealalla kilpailu on kiristynyt mm. kaupan kansainvälistymisen ja lisääntyvän tuotetuonnin myötä.

Yleisinä **kehityskulkuina** on nähty mm:

- lähiruokamarkkinoiden kasvu
- kuluttajatrendit (mm. terveellisyys, hyvinvointi, vastuullisuus, nautiskelu, helppous, eettisyys) vaikuttavat elintarviketeollisuuteen enenevässä määrin. Samanaikaisesti käyttäytyminen erilaistuu ja tuotteiden elinkaari lyhenee.
- kansainvälisen liiketoiminnan osaaminen, kaupallistaminen, brändien merkityksen kasvu
- yhteistyön ja verkostoitumisen kehittäminen
- tuotekehittely, markkinointi, logistiikkaosaaminen, hygieniataidot
- turvallisuus, vastuullisuus ja ympäristökysymykset elintarvikkeiden tuotantoketjussa
- kasvavat rajapinnat muihin aloihin (mm. matkailu, bio-, lääketiede)

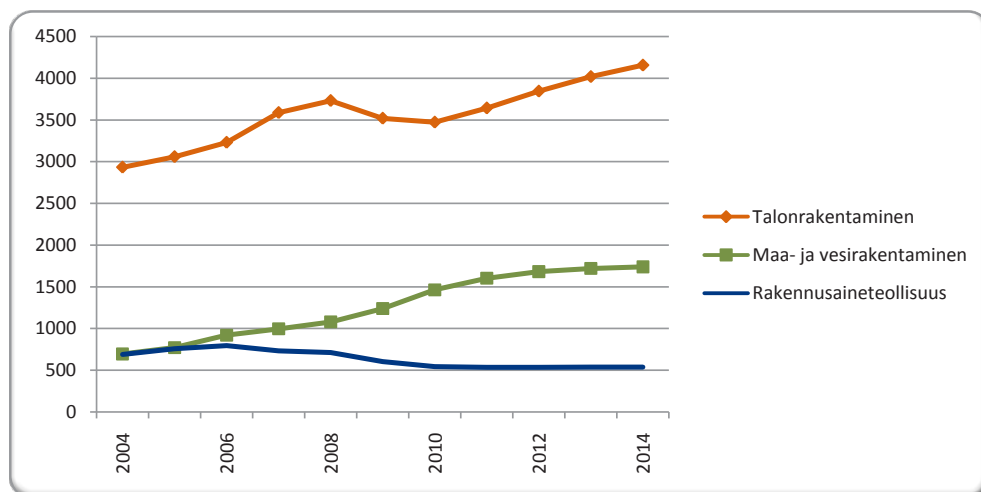
2.5 Rakentaminen

Rakennusteollisuus on mittava toimiala sekä Kymenlaaksossa (noin 6 200 työllistä) että Etelä-Karjalassa (noin 5 500 työllistä). Rakentaminen ei ole vähentynyt taantumassa niin paljon kuin pahimmillaan arvioitiin. Positiivista on, että rakennusalan yritysten liikevaihdon lasku on pysähtynyt. Viimeisimmän PK-yritysbarometrin mukaan Kymenlaaksossa yli kolmannes ja Etelä-Karjalassa puolet rakennusalan yrityksistä odottaa suhdannetilanteensa paranevan seuraavan vuoden aikana. Kaakkois-Suomen mittavat rata- ja tiehankkeet jatkuvat ja ovat osaltaan pitäneet yllä maanrakentamisen volyymia. Korjausrakentaminen on noussut merkittäväksi rakennusalan haaraksi. Myös liiketilojen investoinnit pitävät osaltaan rakennusalan työllisyyttä yllä tulevaisuudessa. Kauppa on edelleen investoimassa uusiin kohteisiin ja etsimässä mittakaavaetua suurista, keskitetyistä kauppakeskuksista.

Kuva 2.5.1. Rakentamisen työllisten määrän kehitys Kymenlaaksossa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

ETLA ennustaa Kymenlaaksoon reipasta kasvua sekä maa- ja vesirakentamiseen että talonrakentamiseen seuraavien vuosien aikana. Vuonna 2010 työllisten määrä on alimmillaan, mutta seuraavalle neljälle vuodelle arvio kasvusta talonrakennuksessa on 19 % ja maa- ja vesirakentamisessa 53 %. Rakennusaineteollisuuden työllisyys pysynee melko vakaana. Poistuman arvioidaan olevan vuosina 2011–2015 noin 800 henkilöä. Vuosittain poistuma vaihtelee 147 ja 172 henkilön välillä.

Kuva 2.5.2. Rakentamisen työllisten määrän kehitys Etelä-Karjalassa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Myös Etelä-Karjalaan ennustetaan kasvua sekä talonrakennukseen että maa- ja vesirakentamiseen seuraavien vuosien aikana. Työllisten osuus kasvanee noin viidenneksen. Rakennusaineteollisuuden työllisyys pysynee melko vakaana. Eläkkeelle poistuu vuosina 2011–2015 lähes 550 henkilöä eli yli 100 henkilöä joka vuosi.

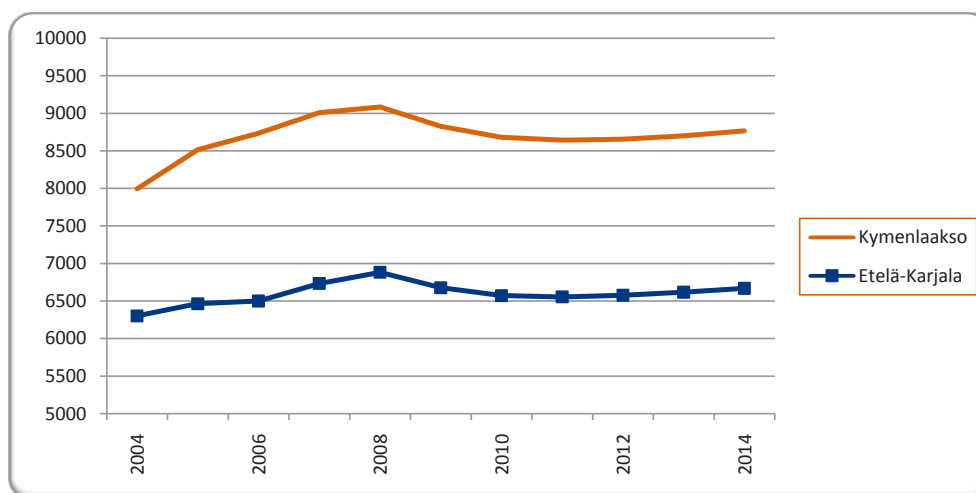
Rakentamisen toimialalla on monissa eri selvityksissä huomioituja yleisluontoisia kehityskulkuja. Kuitenkin spesifit osaamistarpeet vaihtelevat toimialan sisällä paljon esimerkiksi korjausrakentamisen ja uudisrakentamisen välillä. Yleisinä **kehityskulkuina** on nähty mm:

- koska rakentaminen on yhä sirpaloituneempaa ja projektimaisempaa, tarvitaan koordinaatiokykyä, kokonaisuuksien hallintakykyä sekä projektinhallintakykyä
- kotitalouksille ja erityisesti ikääntyville tarjottavat palvelut kasvavat (myös kiinteistönhoito)
- korjausrakentaminen lisääntyy
- kiinteistöjen olosuhde- ja toimivuusvaatimusten kohoaminen sekä määräysten että käyttäjien kautta
- sähkötekniikan ja elektroniikan integroituminen perinteiseen tekniikkaan > tarvitaan järjestelmien kokonaishallintaosaajia; asentajia, jotka osaavat monia tekniikoita ja toteuttajia, joilla on ammattitaitoa monelta alalta
- uusien teknologioiden hyödyntäminen asumis- ja kiinteistöpalveluiden kehittämisessä
- ulkomaisten työntekijöiden määrä kasvaa ja näin kyky työskennellä kansainvälisessä ympäristössä tulee nykyistä merkittävämmäksi
- tietotekniset taidot (sähköiset kuvat yms.)
- energia- ja ympäristönäkökulma korostuu
- kiinteä yhteistyö lähialojen kanssa.

2.6 Kauppa

Toimipaikkarekisterin tietojen mukaan Kaakkois-Suomessa oli vuoden 2008 lopussa noin 3300 tukku- ja vähittäiskaupan toimipaikkaa. ETLA arvioi, että kaupan alalla työskenteleviä on Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa noin 15 000 henkeä. Kaupan ala on menestynyt taantuman aikana monia muita aloja paremmin ja toimiala onkin viime aikoina ollut kasvussa. Koko kaupan myynti nousi lokakuussa 8,6 % vuoden 2009 lokakuusta. Vähittäiskaupassa nousu oli 4,2 %. Arvion mukaan kaupan tuotannon arvonlisäys tulee kasvamaan vuosina 2010–2014 Kymenlaaksossa noin 13 % ja Etelä-Karjalassa 10 % – Kymenlaakson osuus vastaa maan keskiarvoa.

Pk-yritysbarometrin mukaan yrittäjät näkevät tulevaisuuden positiivisena. Kolmannes kaupan alan yrityksistä uskoo kannattavuuden paranevan lähimmän vuoden aikana. Henkilöstön lisäykseen uskoo 14 % kymenlaaksolaisista ja 25 % eteläkarjalaisista yrityksistä. Yritysharavan kyselyn mukaan henkilöstön kasvu Kaakkois-Suomessa olisi noin 6 prosentin luokkaa seuraavan kahden vuoden aikana. Vähittäiskaupan yksi merkittävä asiakasryhmä on venäläiset ostosmatkailijat. Venäläisten yhä kasvavaan matkailuun liittyvän kaupan myönteisen kehityksen uskotaan jatkuvan. Heidän liiketoimintaa piristävä vaikutuksensa on näkynyt erityisesti Lappeenrannassa ja myös Imatralla sekä Kotka-Haminan seutukunnassa. Kouvolan seudun hankkeetkin arvioivat toiminnan kannattavuutta paljon juuri venäläisen ostosmatkailun ja mökkilomalaisten varaan.

Kuva 2.6. Kaupan alan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

ETLAn ennusteen mukaan molempiin Kaakkois-Suomen maakuntiin luvataan vain pientä työllisten määrän nousua tulevina vuosina. Nousu on noin prosenttiyksikön luokkaa (koko maa 2 %). Työllisten määrän ennustetaan pohjalukemissa vuonna 2011, ja sen jälkeen alkaa hienoinen nousu. Määrän uskotaan kasvavan noin sadalla vuoteen 2015 mennessä. Kaupan alalla poistuman suhteellinen osuus on keskimääräistä pienempää (Kymenlaakso 19 % ja Etelä-Karjala 17 % työllisistä). Lähivuosina eläkkeelle jää Kymenlaaksosta noin 930 henkilöä, mikä merkitsee isolla toimialalla joka vuosi noin 190 henkilön poistumaa. Kokonaispoistuma Etelä-Karjalassa on 620 henkilöä, vuositasolla poistuma vaihtelee 115 ja 131 välillä.

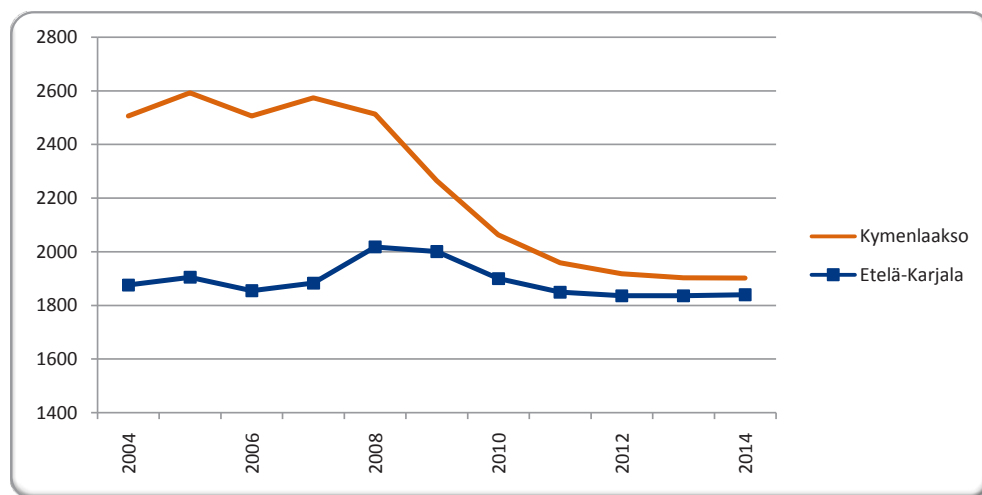
Yleisinä **kehityskulkuina** on nähty mm:

- ikääntyminen ja asutokuntien koon pieneneminen (lähikaupat, palveluiden kasvu)
- kaupan sääntelyn muutokset
- kaupan ja eri alojen rajojen hämärtyminen, erikoisalat limittyvät (esim. matkailu + kauppa, hyvinvointi- ja vapaa-ajan palvelut ja elämyksellisyys + kauppa)
- nettikauppa, etenkin kansainvälinen nettikauppa kasvaa, nettikaupan ja vähittäiskaupan yhdistelmät
- ekologisuus, luomu- ja terveysvaikutteiset tuotteet, lähellä tuotettu ruoka
- myymälöiden erikoistumisen ja profiloitumisen merkitys kasvaa, deli-tyyppisten myymälöiden ja 24/7-kauppaketjujen kysyntä nousee.

2.7 Matkailu, majoitus- ja ravitsemistoiminta

Toimipaikkarekisterin mukaan Kaakkois-Suomessa oli vuoden 2008 lopussa 869 majoitus- ja ravitsemistoiminnan toimipaikkaa (Kymenlaakso 512, Etelä-Karjala 357 kpl). ETLA arvioi, että toimialalla työskenteleviä on Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa noin 4000 henkeä. Matkailussa on viime aikoina näkynyt piristymisen merkkejä. Tilastokeskuksen majoitustilaston lokakuussa 2010 julkaistun ennakkotiedon mukaan matkailijoiden yöpymisten määrä nousi molemmissa maakunnissa selvästi verrattuna vuoden takaiseen ajankohtaan. Suurin osa kasvusta selittyy ulkomaalaisten lisääntyneillä yöpymisillä.

Etelä-Karjalassa majoitus- ja ravitsemistoiminnassa työllisten määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena viime vuodet. Sen sijaan Kymenlaaksossa työllisten määrä on vähentynyt. Vuosille 2011 – 2014 ETLA ei ennusta työllisten määrän kasvua, vaan se pysyy melko vakiona molemmissa maakunnissa. Toimialan poistuma on viiden vuoden aikana noin 250 henkilöä (noin 50 henkilöä/vuosi) sekä Etelä-Karjalassa että Kymenlaaksossa.

Kuva 2.7. Majoitus- ja ravitsemistoiminta-alan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Kuitenkin Kaakkois-Suomessa on vahva usko matkailun sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnan kasvuun. Matkailun merkitys on kasvamassa erityisesti Etelä-Karjalassa. Lappeenrannan Rauhan matkailukeskuksen rakentaminen on käynnissä. Alueelle

rakennetaan mm. kylpylähotelli, runsaasti lomahuoneistoja, golfkenttä jne. koko keskuksen lasketaan valmistuttuaan tarjoavan n. 300 työpaikkaa. Etelä-Karjalassa on suunnitteilla muitakin hankkeita ja Saimaan järviluonnon matkailu- ja retkeilymerkitykseen ollaan panostamassa. Kymenlaaksossakin matkailu nähdään aiempaa selvemmin tulevaisuuden tuotantomahdollisuutena. Vaikka valtakunnallisesti alan koulutuspaikoista on katsottu olevan ylitarjontaa, kehittyvissä matkailumaakunnissa koulutuspaikat ovat osaavan työvoiman saatavuuden kannalta ensiarvoisen tärkeitä.

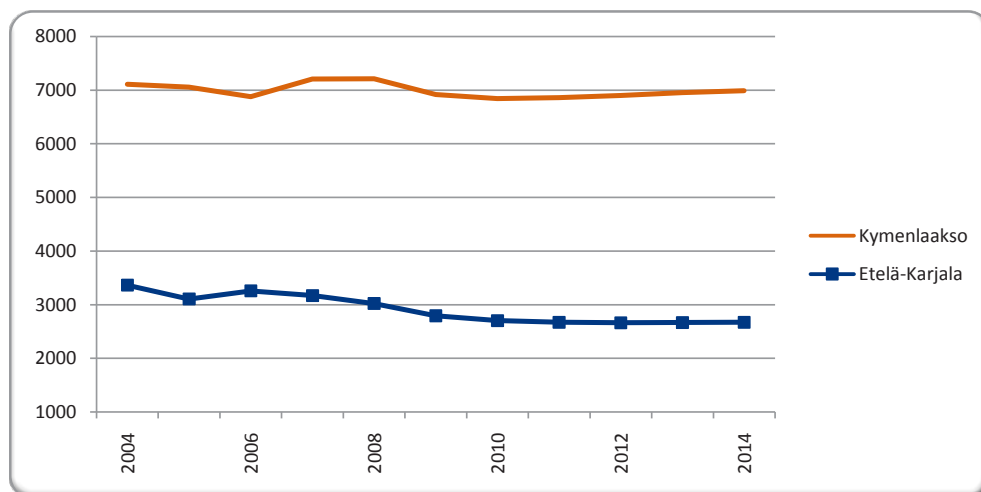
Yleisinä **kehityskulkuina** on nähty mm. :

- Työntekijöiden tulee hallita strategisen palveluliiketoimintaosaamisen yhdistäminen matkailulliseen näkemykseen, innovaatio-osaaminen, valmiiden tuotteiden kaupallistaminen sekä työskentely kansainvälisessä ympäristössä.
- Matkailukysyntä kasvaa, mutta myös monimuotoistuu, yksilöityy ja muuttuu aktiviteetti- tai teemapainotteiseksi. Erityisesti kasvaa toiminnallisten ja elämyksellisten kokonaisuuksien, matkailun ohjelmapalveluiden sekä luonto-, liikunta- ja kulttuurimatkojen kysyntä.
- Matkailuelinkeinon kytkeytyminen muihin klustereihin (esimerkiksi hyvinvointi- ja elintarvikeklusterit). Lisäksi matkailu linkittyy tiiviisti myös tietoyhteiskuntateollisuuteen ja koko ajan laajenevaan sähköisten palvelujen sisältöjen tuotantoon. Matkailu, markkinointi, viihdeteollisuus ja uusmedia kytkeytyvät tavoitteenaan elämyksiä tuottavat matkailukokemukset.
- Paikalliseen kulttuuriin ja perintöön sekä paikallisen kulttuurin tuotteisiin panostaminen (kuten käsityö, ruoka, tavat ja perinteet).
- Ketjuuntuminen ja yhteistoimintaverkostojen luominen tärkeä on menestystekijä.
- Suomalaiset ovat ravintolapalvelujen käyttäjät ovat hyvin laatu- ja hintatietoisia. Kuluttajien mielikuvissa avainsanoiksi ovat nousseet terveellisyys, siisteys ja turvallisuus.
- Ympäristövastuullisuus. Etenkin matkailukeskusten kehittämisen painopiste tulee yhä vihreämmäksi.
- Vanheneva väestö tulee niin Suomessa kuin kansainvälisessä matkailukysynnässäkin yhä tärkeämmäksi kohderyhmäksi.

2.8 Logistiikka

Kuljetus ja varastointi ovat Kaakkois-Suomen merkittäviä toimialoja. ETLAn mukaan työllisiä on Kymenlaaksossa noin 6 850 ja Etelä-Karjalassa 2 700 henkeä. Lähitulevaisuudessa Etelä-Karjalassa ennustetaan työllisten määrän pysyvän lähes samalla tasolla, sen sijaan Kymenlaaksossa on luvassa hieman kasvua (noin 130 henkilöä).

Poistuman osuus kuljetus- ja varastointialan työllisistä on Kaakkois-Suomessa noin viidennes. Vuosina 2011–2015 Kymenlaaksossa jää eläkkeelle noin 820 ja Etelä-Karjalassa 430 henkeä – vuositasolla Kymenlaaksossa tämä merkitsee 145–183 ja Etelä-Karjalassa 78–93 henkilöä. Työvoiman poistuma nopeutuu kohti vuotta 2015 mennessä.

Kuva 2.8. Kuljetus- ja varastointialan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Kaakkois-Suomessa uskotaan toimialan pitkän tähtäyksen menestykseen. Liikenne- ja tavaramäärät ovat viime kuukausina kasvaneet mm. satamissa ja tieliikenteessä. Rata- ja maantieliikenne hyötyvät meneillään olevista investoinneista. Kotkan ja Haminan satamat ovat yhdistymässä. Ainakin metsäteollisuuden vientivirtojen ennustetaan kulkevan tulevaisuudessa nykyistä enemmän muodostettavan suursataman kautta. Yritysharavan mukaan kuljetus- ja varastointialan yrityksistä 18 % uskoo yleisten kehitysnäkymien paranevan seuraavan vuoden aikana. Henkilöstön määrän alan yrityksissä kahden vuoden tarkastelujaksolla uskotaan olevan 4 % suurempi.

Tulevaisuudessa logistiikan alalla arvioidaan olevan seuraavanlaisia kehityskulkuja:

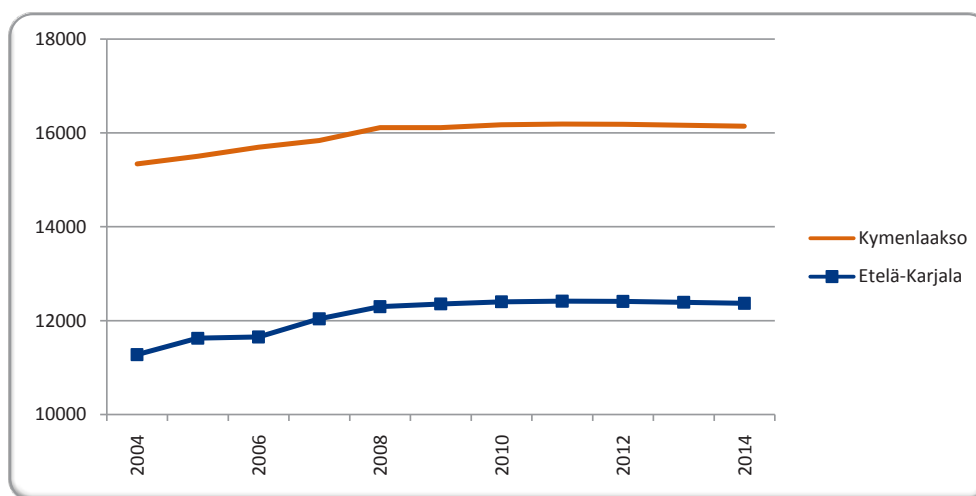
- Älyliikenne: liikenteeseen halutaan lisäarvoa tieto- ja viestintäteknologian keinoilla. Älyliikenteen tuotteista ja palveluista kehitetään merkittävää suomalaista liiketoimintaa ja vientituotteita.
- Ympäristöosaaminen: liikennettä pyritään muuttamaan energiatehokkaammaksi ja siten vähentämään ympäristövaikutuksia. Tähän pyritään myös taloudellisella ajotavalla ja parantamalla ajoneuvoteknologiaa.
- Turvallisuusosaaminen: turvallisuuden merkitys korostuu, erityisesti ajo- ja lastiturvallisuus. Esimerkiksi teollisuuden ja kaupan osalta kuormankäsittely ja -sidonta nousevat tärkeäksi.
- Koko tilaus-toimitusketjun hallinta ja verkostoituminen kriittisiä menestystekijöitä.
- Osaamisvaatimuksina alalla ovat edelleen mm. asiakaspalvelutaidot, kielitaito sekä kuljetuksia koskevan lainsäädännön tuntemus. Lisäksi tietotekniikan vaatimukset kasvavat.

2.9 Sosiaali- ja terveysala sekä hyvinvointipalvelut

Sosiaali- ja terveysalan sekä hyvinvointipalveluiden toimiala on sekä Kymenlaakso-ssa että Etelä-Karjalassa selvästi suurin yli viidenneksen osuudellaan kaikista toimialoista – on kuitenkin huomioitava, että ETLAn luokitus sisältää myös koulutuksen. Työllisten määrä Kaakkois-Suomessa on noin 28 500. Työvoiman määrä verrattuna vuoteen 2004 on noussut. ETLA ei ennusta toimialalle kasvua, vaan työvoiman määrä pysyy vakaana molemmissa maakunnissa. Yritysharava-kyselyn mukaan kaakkois-

suomalaiset sosiaali- ja terveysalan yritykset uskovat henkilöstön määrän nousevan 6 % seuraavan kahden vuoden aikana.

Työvoiman poistuma pelkäästään sosiaali- ja terveyspalveluista on määrällisesti suurta. Vuosina 2007–2015 siirtyy eläkkeelle arviolta 28 % toimialan työntekijöistä. Määrällisesti poistuma Kymenlaaksossa merkitsee noin 370 ja Etelä-Karjalassa 260 henkilöä joka vuosi. Koulutusjärjestelmän tarjonnan on vaikea kattaa kysyntää. Toimialan työvoimaa tulisi saada nykyistä enemmän nykyisistä ja uusista maahanmuuttajista, alan vaihtajista, työvoiman ulkopuolella olevista sekä koulutusjärjestelmästä. Työvoiman turvaaminen vaatii yllämainittujen lisäksi nopeita ja vaikuttavia toimenpiteitä erityisesti työhyvinvoinnin ja työssä jaksamisen kehittämiseksi. On tarpeellista jatkaa myös erityisesti erilaisten julkisen ja yksityisen sektorin palvelutuotannon innovaatioiden kehittämistä, jotta eri toimialojen tuottavuus paranisi edelleen.

Kuva 2.9. Sosiaali- ja terveysalan sekä koulutuksen toimialan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Sosiaali- ja terveysala on tulossa suureen murroskohtaan. Toimialan haasteita ovat mm. väestön ikääntyminen, henkilöstön riittämättömyys ja kohdentumattomuus sekä erilaisten palveluiden rahoituksen kriisi kustannusten jatkuvan kasvun myötä. Toisaalta mm. teknologian ja kansainvälistymisen tarjoamat mahdollisuudet ovat moninaisia. Terveystieteiden ja sosiaalitoimissa on tapahtumassa rakenteellinen muutos, joka johtanee siihen, että palvelut ovat sekä erikoistuneita (suuret, erikoistuneet yksiköt) että hajautuneita (esimerkiksi terveyskioskit). Tarvitaan sekä asiakaslähtöisyyden että taloudellisuusnäkökulmien huomioon ottamista. Toimialalle syntyy paitsi kokonaan uusia ammatteja, myös työnjaon kautta erikoistumista (esim. asian- tuntijahoitaja kuten muisti-, diabetes-, ultraäänihoitaja).

Hyvinvointipalveluissa nähdään tulevaisuudessa mm. seuraavia **osaamisalueiden/kehityskulkujen** korostuminen:

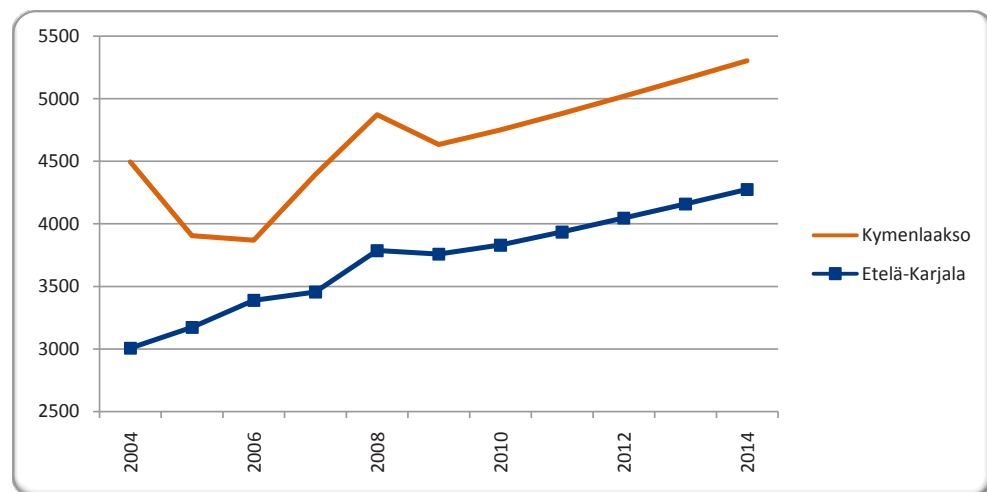
- kokonaisvaltaiset kotipalvelut
- senioritalojen kehittäminen
- turvallisuuspalvelut
- lasten ja vanhusten tilapäis- ja osapäivähoito
- omaishoitajia ja kotihoitoa tukevat palvelut
- terveydenhuollon tietotekniikkapalvelut
- monikulttuurinen työympäristö

- etä- ja virtuaalipalveluiden kehittäminen
- kuntoutus
- ennaltaehkäisevä terveydenhoito.

2.10 Liike-elämän palvelut

Liike-elämän palveluihin lasketaan liike-elämän hallinnolliset palvelut, tekniset palvelut, mainospalvelut, työvoiman ja henkilökunnan hankinta, etsivä- ja turvallisuuspalvelu, siivous sekä muut liike-elämän palvelut (ks. tarkemmin kuvan 2.10. alaviite). Liike-elämän palvelujen kasvu Etelä-Karjalassa kasvu on ollut tasaista, mutta Kymenlaakson työllisten määrä on vaihdellut enemmän. Nykyisellään liike-elämän palvelut työllistävät noin 8 600 kaakkoissuomalaista. Myös tulevaisuus näyttää myönteiseltä. Palkansaajien tutkimuslaitoksen mukaan liike-elämän palveluiden tuotanto on kasvussa – vuonna 2011 reilut 6,5 prosenttia ja vuonna 2012 yli 4,5 prosenttia. ETLA arvioi alan työllisyyden kasvavan selvästi molemmissa maakunnissa. Kymenlaaksossa kasvun ennustetaan olevan vuosina 2011–2014 noin 420 henkeä. Etelä-Karjalassa vastaava luku on noin 340 henkilöä.

Poistumaennusteiden mukaan Kymenlaaksossa poistuisi liike-elämän palveluista lähes 700 henkilöä. Vuositasolla poistuma on 130–140 henkilön luokkaa. Etelä-Karjalassa toimialalta jää eläkkeelle noin 520 henkeä. Vuosittain tämä tarkoittaa noin sataa henkilöä.

Liike-elämän hallinnolliset palvelut: lakiasianpalvelu, laskentatoimi, kirjanpito, tilintarkastus, veroneuvonta, markkinatutkimus, mielipideselvitykset, liikkeenhoidon konsultointi ja hallintayhtiöt. Tekninen palvelu: tutkimus-, suunnittelu- ja konsultointipalvelu, joka kohdistuu ympäristöhoitoon, kunnallisteekniikkaan, energiahuoltoon, maa-, vesi- ja talonrakentamiseen, tuotannolliseen toimintaan jne. Myös tekninen testaus- ja analyysipalvelu. Mainospalvelu: mainosten suunnittelu ja valmistelu, mainonnan konsultointi sekä mainosajan ja -tilan välittäminen asiakkaan laskuun. Mainonta voi koskea tavaroita, henkilöitä (esim. vaalimainonta) tai liittyä poliittisten tai yleishyödyllisten aatteiden levittämiseen. Työvoiman ja henkilökunnan hankinta, etsivä- ja turvallisuuspalvelu, siivous sekä muut liike-elämän palvelut.

Kuva 2.10. Liike-elämää palvelevan toiminnan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Liike-elämän palveluiden yleiset osaamistarpeet liittyvät mm. seuraaviin aihealueisiin:

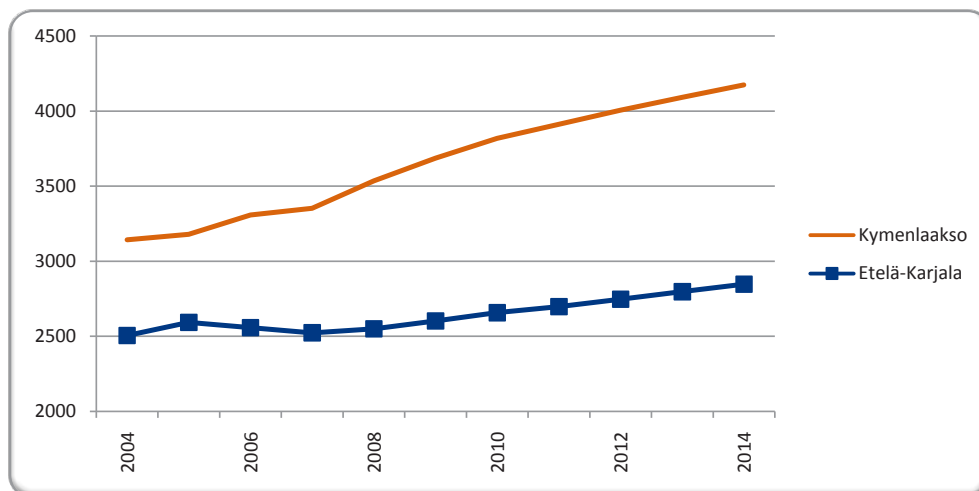
- projektiosaaminen
- palvelujen räätälöinti

- liiketoimintamahdollisuuksien innovointi, tunnistaminen ja tuotteistaminen
- monialaiset palveluratkaisut
- kansainvälistymispalvelut
- myynti, markkinointi, asiakastoimialojen tunteminen
- Kaakkois-Suomessa liike-elämään sekä tutkimukseen ja teknologiaan liittyvä palveluvienti Venäjälle.

2.11 Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut

Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut-toimialalle luetaan kuuluvaksi mm. ympäristöhuolto, järjestötoiminta, virkistys-, kulttuuri- ja urheilutoiminta sekä työnantajakotitaloudet. ETLAn mukaan toimialan työllisten määrä on Kymenlaaksossa noin 3 800 ja Etelä-Karjalassa 2 650 henkeä. Työllisten määrä on noussut koko 2000-luvun Kymenlaaksossa. Etelä-Karjalassa vuosituhaten alun tasaisten vuosien jälkeen työllisten määrä on lähtenyt maltilliseen nousuun. Lähivuosina Etelä-Karjalassa ennustetaan työllisten määrän kasvavan lähes 200:lla, sen sijaan Kymenlaaksossa on luvassa selvempää kasvua (noin 350 henkilöä).

Poistuman osuus toimialan työllisistä on Kaakkois-Suomessa noin neljänneksen luokkaa. Vuosina 2011–2015 Kymenlaaksossa jää eläkkeelle lähes 500 ja Etelä-Karjalassa 400 henkeä – vuositasolla Kymenlaaksossa tämä merkitsee hieman alle sataa ja Etelä-Karjalassa 75–77 henkilöä. Työvoiman poistuma on tasaista tarkastelujaksolla.

Kuva 2.11. Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut-toimialan työllisten määrän kehitys Kaakkois-Suomessa vuosina 2004–2014 (Toimiala Online / ETLA).

Toimiala on todennäköinen kasvuala, kun yksilöllistymisen kasvu ja väestön ikääntyminen luovat kasvumahdollisuuksia. Erilaisten liikuntapalvelujen kysynnän odotetaan kasvavan tulevaisuudessa etenkin yksityisellä sektorilla. Liikunta-ala on kaupallistunut ja trendin oletetaan jatkuvan tulevaisuudessakin luoden alalle uusia työpaikkoja. Osa eläkkeellä olevista suurista ikäluokista voi olla aktiivisesti mukana järjestötoiminnassa tai käyttää työnantajakotitalouksien palveluita. Myös ympäristöhuoltopalvelut ovat kasvussa ympäristönsuojelunormien ja -vaatimusten lisääntyessä.

Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen linjauksia

Ala	Alan työllisyyden kehitys	Huomiot / johtopäätökset
Tieteellinen, tekninen, taiteellinen ja humanistinen työ		Työvoimakoulutus on suunnattu Kaakkois-Suomessa paljolti muille toimialoille. Lähinnä tarvetta erilaisille tekniseen työhön (amk- ja DI-insinöörit) liittyville jatko-, muunto- ja täydennyskoulutuksille.
Terveystieteiden ja sosiaali- ja terveysalan		Poistuma on suurta. Tulevaisuudessa alan ammattilaisten tarve kasvaa erityisesti väestön ikääntymisen myötä. Tarvetta on mm. vanhushoidon ammattilaisille, sairaanhoitajille ja lähihoitajille. Etenkin sosiaalialan työntekijöistä mm. koulunkäyntiavustajista, henkilökohtaisista avustajista, ohjaajista ja perhepäivähoitajista on pulaa.
Hallinto-, toimisto- ja it-alan työ		Perinteinen toimistotyö on edelleen supistuva ala. Rahoitusalan toimisto- ja asiakaspalvelutyössä yhdistyvät yhä enemmän sijoitus-, vakuutus- ja pankkipalvelut. Toimistotyön esimies- ja asiantuntijatehtävissä on poistuman vuoksi pulaa uudesta työvoimasta. Tietotekniikan perustutkintokoulutus nuorisostaasteella on volyymiltään melko suurta, joten työvoimakoulutuksen rooli ei ole merkittävä.
Kaupallinen työ		Kauppa on Kaakkois-Suomessa kasvava ala. Perusmyyntityössä nuorisostaasteen koulutustuotos, työttömät ja maahanmuuttajat pitävät huolen riittävästä työvoiman tarjonnasta. Myyntityön koulutuksissa painopisteenä on erikoistavara-/tarvikekauppa. Mahdollisia myynnin ammattitutkintokoulutuksia voidaan myös räätälöidä toimialakohtaisiksi. Kaupan liittyminen muihin aloihin.
Maa- ja metsätalouden työ		Ala on lievästi supistuva. Uusia mahdollisuuksia kuitenkin voi löytyä mm. uusiutuvasta energiasta, non-food tuotteista, matkailusta tai muista palvelualoista. Alan mahdolliseen koulutukseen on suositeltavaa liittää uusia, kaupallistamiseen liitettäviä osaamiskokonaisuuksia.
Kuljetus- ja liikennetyö		Kaakkois-Suomessa merkittävä, lievästi kasvava toimiala. Tulevaisuudessa avautuu työpaikkoja myös poistuman kautta. "Peruskuljetustien" ohella tärkeitä erikoisalueita ympäristö- ja turvallisuuskysymykset.
Rakennus- ja kaivannaistyö		Sekä talonrakentamisen että maa- ja vesirakentamisen toimialoille povataan kasvua. Kaakkois-Suomen erilaiset rakennus- ja infrahankkeet työllistävät monenlaisia ammattilaisia. Perustutkintokoulutuksen lisäksi tarvitaan jo olemassa olevan rakennusalan osaamisen täydentämistä (esim. uudisrakentajien osaamista täydennetään korjausrakentamisen, piharakentamisen yms. osaamisella, sähkötekniikan ja elektroniikan integroituminen perinteiseen tekniikkaan.)
Teollinen työ		Lähes kaikki teollisuuden alat ovat ennusteen mukaan supistuvia toimialoja. Koneteollisuuden ja metallin työllisyys kasvaa ja poistuma on melko suurta.
Palvelutyö		Palvelun toimialojen työllisyys kasvaa. Matkailu- ja ravitsemisalan työllisyyden ennustetaan kasvavan maltillisesti, mutta se on eräs Kaakkois-Suomen voimakkaimmin kehittyvistä toimialoista. Yksityisten hoivapalveluiden merkitys kasvaa. Pulaa voi tulla siivouksen ja kiinteistöhuoltotehtävien ammattilaisista. Mahdollisuuksien ala: näkökulmina mm. ikääntyvät, tuotteistaminen, yllättävät palveluyhdistelmät, matkailun kehittäminen.
<div> ei selkeää kasvua tai supistumista kasvaa lievästi kasvaa melko paljon kasvaa voimakkaasti </div> <div> supistuu lievästi supistuu melko paljon supistuu voimakkaasti </div>		

LÄHTEET

- Eskola, Matti. 2010. Teknologiat, markkinat ja hoitokäytännöt muuttuvat. Esitelmä ennakoitseminaarissa 25.3.2010, Hämeenlinna.
- Etelä-Suomen logistiikkakeskusjärjestelmän kehittäminen (ESLogC)-hanke. <http://www.eslogc.fi/>
- ETLAn alue-ennusteet. www.toimialaonline.fi
- Foredata Oy. Poistumaennusteet. www.toimialaonline.fi
- Foredata Oy. Rakennus- ja kiinteistöalan taustaselvitys. 2009. VOSE-projekti, Opetushallitus. www.oph.fi/download/120843_Kiinteist_ ja_rakennusalan_selvitys_final_23_11_2009_.pdf
- Kaupan liitto. Verkkokauppa luultua suurempaa. http://www.kauppa.fi/ajankohtaista/tiedotteet/verkkokauppa_luultua_suurempaa_13217
- Kymenlaakson toimialakatsaus 2 / 2010. 11.10.2010. http://www.kaupunkitutkimusta.fi/toimialakatsaukset/kymenlaakso/Kymenlaakso_2_2010
- Lappeenrannan toimialakatsaus 2010. http://www.kaupunkitutkimusta.fi/_shared/_files/82944552031355842/default/Lappeenrannan%
- Mäkipeska, Tuomas & Sihvonen, Mikko. 2010. Lähiruoka, nyt! Trendistä markkinoille. Sitran selvityksiä 29. Helsinki. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä%2029.pdf?download=Lataa+pdf>
- Niemi, Jyrki ja Ahlstedt, Jaana (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2010. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Julkaisuja 110. Helsinki 2010. https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut/suomenmaatalousjamaaseutuelinkeinot/jul110_SM2010.pdf
- Nieminen, Jouko: Alueelliset talousnäkymät syksyllä 2010. www.temtoimialapalvelu.fi/files/1058/Kaakkois-Suomi.pdf
- Opetushallitus. 2009. Koulutus ja työvoiman kysyntä 2020.
- Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 2010. Työvoimatarpeiden ja toimialojen kehitys Pirkanmaalla. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 3/2010. <http://www.pirkanmaanennakointipalvelu.fi/>
- Pirkanmaan ennakointipalvelu. 2010. Ammattialojen tulevaisuuden näkymät. <http://www.pirkanmaanennakointipalvelu.fi/>
- PK-yritysbarometri 2 /2010. www.toimialaonline.fi
- Sitra. Uudistuva maaseutu – menestyksen mahdollistaja. Maamerkit-ohjelma 2010–2014. <http://www.sitra.fi/fi/Ohjelmat/maamerkitohjelma/Maamerkit.htm>
- Taloussanommat 25.11.2010. PT: Teollisuus, rakentaminen ja liike-elämän palvelut kasvussa. <http://www.taloussanommat.fi/kansantalous/2010/11/25/pt-teollisuus-rakentaminen-ja-liike-elaman-palvelut-kasvussa/201016433/12>
- Teknologiateollisuus ry. 2008. Kone- ja metalliteollisuus 2020. <http://www.teknologiateollisuus.fi/fi/materiaalipankki/>
- Teknologiateollisuus ry. 2008. Tulevaisuuden osaamistarpeet teknologiateollisuudessa. <http://www.teknologiateollisuus.fi/fi/materiaalipankki/>
- Teknologiateollisuus ry. Tilanne ja Näkymät 4 / 2010. <http://www.teknologiateollisuus.fi/fi/materiaalipankki/>
- Tilastokeskus. Majoitustilasto. <http://www.stat.fi/til/matk/index.html>
- Tilastokeskus. 15.12.2010. Kaupan liikevaihtokuvaaja. http://www.stat.fi/til/klv/2010/10/klv_2010_10_2010-12-15_fi.pdf
- Toimipaikkarekisteri. www.toimialaonline.fi
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2010. Elintarviketeollisuus. Toimialaraportti 4/2010. www.temtoimialapalvelu.fi
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2010. Matkailun yleisosa. Toimialaraportti 9/2010. www.temtoimialapalvelu.fi
- Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 1.9.2010. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen linjaukset vuodelle 2011.
- Vesterinen, Marja-Leena 2009: Sote-ennakointi - sosiaali- ja terveysalan tulevaisuuden ennakointi. Väiliraportti. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymä. Raportteja ja tutkimuksia 2. <http://www.ekky.fi/sote/materiaalit.php>
- Yritysharavan tilastot. www.yritysharava.fi
- Åberg, Johan: Viljelijöiden markkina-asema ja elintarvikeketjun toimivuus. Maaseudun tulevaisuus-seminaari 7.12.2010. MTK. www.mtk.fi/liitot/kaakkoissuomi/toiminta/tapahtumia/tapahtumia/fi_FI/tulevaisuusseminaari

KUVAILULEHTI

Julkaisusarjan nimi ja numero Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 1/2011				
Vastuualue Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri				
Tekijät Tarja Paananen		Julkaisuaika Tammikuu 2011		
		Julkaisija Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja/toimeksiantaja		
Julkaisun nimi Toimialakehitys Kaakkois-Suomessa				
Tiivistelmä <p>Raportissa kuvataan suurimpien ja alueelle merkittävimpien toimialojen kehitystä Kaakkois-Suomessa. Julkaisu on tehty tukimateriaaliksi pääasiassa työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen suunnitteluun. Aikajänne ulottuu vuosiin 2014–2015. Toimialakehitystä tarkastellaan mm. työllisyyden kehityksen (ETLAn uusin alue-ennuste), poistumien, selkeimpien muutostrendien ja esiin tulevien osaamistarpeiden kautta. Tarkasteltavia toimialoja ovat maatalous, teknologiateollisuus, metsäala (paperiteollisuus ja puutavateollisuus), elintarviketeollisuus, rakentaminen, kauppa, matkailu, majoitus- ja ravitsemistoiminta, logistiikka, sosiaali- ja terveysala sekä hyvinvointipalvelut, liike-elämän palvelut sekä muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut.</p>				
Asiasanat Toimialakehitys, poistumat, osaamistarpeet, Kaakkois-Suomi				
ISBN (painettu)	ISBN (PDF)	ISSN-L	ISSN (painettu)	ISSN (verkkopainettu)
	978-952-257-234-9	1799-1951		1799-0610
Kokonaissivumäärä		Kieli		Hinta (sis. alv 9 %)
22		suomi		—
Julkaisun myynti / jakelu Julkaisu on saatavana vain internetistä: www.ely-keskus.fi/kaakkois-suomi/julkaisut				
Julkaisun kustantaja Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus				
Painopaikka ja -aika —				

Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus
Salpausselänkatu 22
PL 41, 45101 Kouvola
puh. 020 63 60090
www.ely-keskus.fi/kaakkois-suomi

ISSN-L 1799-1951
ISSN 1799-0610 (verkkojulkaisu)
ISBN ISBN 978-952-257-234-9 (verkkojulkaisu)